

WYDZIAŁ IV

Krajowi

Wojciech Narębski 14 IV 1925–27 I 2023

Jakim był człowiekiem? Trudno na kilku stronach odpowiedzieć na takie pytanie. Dla części osób był profesorem geochemii, geologii, historii geologii; dla innych wspinałym chórzystą i skrzypkim; a dla jeszcze innych znawcą historii 2 Korpusu Polskiego, harcerzem, społecznikiem. Miał długie życie i wiele zainteresowań. Ale głównymi były geologia, 2 Korpus Polski i Włochy.

Urodził się we Włocławku jako drugie dziecko Zofii z Olszakowskich i Stefana, architekta miejskiego we Włocławku, a następnie architekta miejskiego i profesora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, dokąd rodzina przeprowadziła się w 1928 r.

Wojciech Narębski rozpoczął edukację szkolną na kompletach z prywatną nauczycielką, zdał egzamin eksternistyczny z pierwszych klas szkoły podstawowej, a ostatnie dwie klasy spędził w placówce „Nasza Szkoła”. Od 1937 r. uczęszczał do Gimnazjum im. Króla Zygmunta Augusta, należąc równocześnie do harcerskiej Błękitnej Jedyńki Żeglarskiej. W Wilnie rozpoczął też przygodę z muzyką klasyczną i sportami zimowymi, nartami i łyżwami. Ostatni raz stanął na nartach jako 85-latek.

Kiedy w 1940 r. Armia Czerwona zajęła Wilno, włączył się w działalność konspiracyjną jako członek tajnej organizacji niepodległościowej (Związek Wolnych Polaków). Uczestniczył w druku i kolportażu nielegalnego pisma „Za Naszą i Waszą Wolność”. Aresztowany przez NKWD w kwietniu 1941 r. został osadzony w wileńskim więzieniu na Łukiszkach, a po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej wywieziony ze współwięźniami do więzienia w mieście Gorkij (Niżnij Nowgorod).

Po zwolnieniu, co nastąpiło jako efekt Układu Sikorski-Majski, i krótkim pobycie w sowchozie Darowskoje, 5 października 1941 r. wstąpił w Buzułuku ochotniczo do tworzonej przez gen. Andersa Armii Polskiej w ZSRR. Pierwsze trzy miesiące spędził w szpitalu wojskowym, gdzie był leczony, głównie marchwią, z ciężkiej biegunki.

W lutym 1942 r. jego jednostkę przetransportowano do Margielań w Uzbekistanie i włączono do tworzącej się 9 Dywizji Piechoty, którą pod koniec marca, razem z 8 i 10 Dywizjami Piechoty, ewakuowano przez morze Kaspijskie do Persji pod dowództwo brytyjskie. Weszła tym samym w skład Armii Polskiej na Wschodzie.

Natomiast 3 maja 1942 r. w obozie Qastina w Palestynie powstała 3 Dywizja Strzelców Karpackich, której podstawę stanowiła, wstawiona walkami w Libii, Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich. I tak 17-letni Wojtek został żołnierzem 2 Brygady tej jednostki, a następnie skierowany do dywizyjnej szkoły podoficerskiej. Niestety zachorował na wysiękowe zapalenie płucnej i kilka miesięcy spędził w szpitalu. Po wyleczeniu i zmianie kategorii zdrowia przeniesiono go do powstałej w lipcu 2 Kompanii Transportowej. Tam w obozie Gedera spotkał się ze swoim imiennikiem, niedźwiadkiem Wojtkiem. On został Małym Wojtkiem, a niedźwiedź Dużym Wojtkiem. Kompania, wyposażona w trzytonowe samochody ciężarowe Dodge, zaopatrywała jednostki polskie i alianckie na terenach Palestyny i Egiptu, a następnie Iraku, gdzie w lipcu 1943 r., z części jednostek Armii Polskiej na Wschodzie, powstał 2 Korpus Polski, a kompanię przemianowano na 22 Kompanię Zaopatrzenia.

Po zakończeniu wszechstronnego wyszkolenia jednostek 2 Korpusu Polskiego, jego dowództwo zorganizowało na jesieni 1943 r., przy Junackiej Szkole Kadetów w miejscowości Barbara w Palestynie, kursy maturalne dla żołnierzy Armii Polskiej na Wschodzie, na których Wojtek ukończył, przetrwaną przez aresztowanie, IV klasę gimnazjum i zdał eksternistycznie egzamin maturalny, tzw. małą maturę.

W marcu 1944 r. dołączył do swojej kompanii stacjonującej niedaleko Venafro na zapleczu jednostek przygotowujących się do bitwy o Monte Cassino.

Zadaniem 22 Kompanii Zaopatrywania Artylerii było zaopatrywanie pułków 2 Armijnej Grupy Artylerii, głównie 10 i 11 Pułku Artylerii Ciężkiej. Po zwycięskim zakończeniu bitwy 2 Korpus Polski objął samodzielnie odcinek nadadriatycki, przy czym został mu podporządkowany 22-tysięczny Włoski Korpus Wyzwolenia, waleczna grupa partyzancka Banda della Maiella i kilka jednostek brytyjskich wzmacniających siłę broni pancernej i artylerii.

Po zdobyciu 18 lipca 1944 r. Ankony i bitwie nad rzeką Metauro, 2 Korpus udał się na odpoczynek, a Wojciech Narębski został odkomenderowany do Matery, gdzie w okresie od września 1944 do lutego 1945 r. zaliczył i ukończył szkołę podchorążych.

Po powrocie do Kompanii uczestniczył w przygotowaniach do bitwy o Bolonię, a następnie został odkomenderowany do Centrum Wyszkożenia Armii w Materze jako instruktor jazdy i obsługi motocykli i samochodów.

Po zakończeniu działań wojennych we Włoszech dostał skierowanie do liceum na kursy matematyczne nr 1 w Alessano. Po przeniesieniu wszystkich szkół średnich 2 Korpusu do Wielkiej Brytanii, w listopadzie 1946 r. zdał egzamin dojrzałości, dużą maturę w Cannon Hall Camp w Cawthorne k. Bransley. W Anglii uczęszczał na Wydział Chemiczny Mining and Technical College w Barnsley i uzyskał świadectwo ukończenia drugiego roku studiów na National Certificate in Chemistry. Za namową brata wrócił do Polski 20 czerwca 1947 r.

Wojna znacząco wpłynęła na jego dalsze życie. Kontuzje wyniesione z wypadków komunikacyjnych i problemy z żołądkiem towarzyszyły mu do końca życia. Po powrocie do Polski, mimo posiadanych uprawnień instruktora jazdy i zawodowego wojskowego prawa jazdy, nigdy nie usiadł za kierownicą, twierdząc, że swoje wyjeździł. Z tego okresu wyniósł doskonałą znajomość języka angielskiego, włoskiego i miłość do Włoch.

Po powrocie rozpoczął studia na Wydziale Chemii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od stycznia 1948 r. pracował jako zastępca asystenta w Katedrze Mineralogii prof. dr Marii Kołaczkowskiej, a od sierpnia 1950 na stanowisku młodszego asystenta. Prowadził zajęcia z krytalografii, optyki kryształów i analizy dmuchawkowej. Jego pierwsze prace naukowe, jeszcze z czasów studiów, dotyczyły tzw. meteorytu z Dobrego na Kujawach i rud darniowych.

Pracę magisterską *Badania rudy łąkowej z Glinna jako przyczynek do geochemii błotnych limonitowych rud żelaza* obronił w lutym 1952 r. Równocześnie kontynuował naukę w średniej szkole muzycznej w klasie skrzypiec, będąc nawet koncertmistrzem orkiestry szkolnej.

Studia doktoranckie, aspiranckie, odbył w latach 1953–1955 w Zakładzie Geochemii UJ/AGH pod kierunkiem prof. Antoniego Gawła. Doktorat, dyplom kandydata nauk geologicznych, uzyskał w 1957 r., przedstawiając pracę *Mineralogia i geochemiczne warunki genezy syderytów fliszu karpaccyckiego*. Wymagany egzamin z Historii Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii Bolszewików WKPB, zdawany centralnie w Warszawie przed specjalną komisją, zaliczył na minus trzy. Twierdził, że był to najgorzej zdany przez niego egzamin i jedyny, do którego nie miał motywacji do nauki.

Od 1956 r. pracował w Muzeum Ziemi PAN, z możliwością pozostania w Krakowie pod opieką prof. Gawła, aż do przejścia na emeryturę w 1996 r. Był adiunktem, docentem od 1965 r. i profesorem od 1972 r. Początkowo kontynuował badania mineralogiczno-geochemiczne kongrekcji i zawierających je osadów w Karpatach Zewnętrznych i Pieninach. Ich efektem było

m.in. stwierdzenie znacznego zróżnicowania mineralogicznego tzw. syderytów i wykrycie fosforytów w Karpatach fliszowych.

Wykazał po raz pierwszy w naszym piśmiennictwie wyraźny związek zróżnicowania z ewolucją warunków fizykochemicznych środowiska sedymentacji i diagenety w macierzystych basenach, co miało istotne znaczenie dla rekonstrukcji paleogeograficznych. Od 1958 Wojciech Narębski, za namową szefa, prof. Stanisława Małkowskiego, zgodnie z tematyką prac Muzeum Ziemi, rozpoczął badania geochemiczno-petrologiczne dolno paleozoicznych metawulkanitów w Sudetach, w Górach Kaczawskich, Rudawach Janowickich, Metamorfiku Kłodzkim i innych. Pierwszym efektem prac była rozprawa habilitacyjna *Petrochemia law puklistych Gór Kaczawskich i niektóre ogólne problemy petrogenety spilitów*, na podstawie której w 1965 r. uzyskał habilitację i tytuł docenta na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Pracę wyróżniono nagrodą Wydziału III PAN.

Wojciech Narębski po raz pierwszy w naszej literaturze zastosował i rozpropagował metody geochemiczne dla ustalenia pozycji paleotektonicznej metawulkanitów, wskazując na ich znaczenie dla modelowania ewolucji geodynamicznej w świetle nowej globalnej tektoniki. Metody te zastosował, prowadząc równocześnie badania geochemiczno-petrologiczne prekambryjskich amfibolitów Spitsbergenu podczas wyprawy naukowej w 1959 r., i w Tatrach Zachodnich.

Jego zasługą było utworzenie grupy badawczej, która przeprowadziła pionierskie kompleksowe badania wulkanitów Cotopaxi w Ekwadorze i na Wyspach Króla Jerzego w Zachodniej Antarktyce, a także nawiązanie współpracy z ośrodkami włoskimi w zakresie datowań izotopowych tych skał. Wieloletnią współpracę w badaniach przejawów wulkanizmu w krajach polarnych Krzysztof Birkenmajer, znany polski geolog, speleolog i polarnik, uhonorował nadaniem jednemu z bazaltowych przyłądków na wyspie Króla Jerzego miana „Narębski point”.

Prof. Narębski był przez wiele lat członkiem międzynarodowej grupy badawczej w ramach współpracy akademii nauk byłych krajów socjalistycznych, która badała kompleksy ofiolitowe Eurazji, biorąc udział w pracach terenowych na Kaukazie, Uralu, w Kazachstanie, Mongolii, Rumunii, Bułgarii, Słowacji, Czechach i na Węgrzech. Profesor był współautorem i współredaktorem kilku monografii poświęconych ofiolitom i metabazytom NE części Masywu Czeskiego. Także wieloletnim członkiem Asocjacji Karpacko-Bałkańskiej. Autorem około 150 publikacji.

Znaczącą częścią pracy naukowej prof. Narębskiego, od 1980 r. członka Międzynarodowej Komisji Historii Nauk Geologicznych (INHIGEO), było utrwalanie pamięci o wkładzie polskich badaczy w rozwój nauk o Ziemi. Szczególne znaczenie mają, wydane głównie za granicą, publikacje

dotyczące działalności Maurycego Komorowicza, Zygmunta Bośniackiego i szkoły Stanisława Małkowskiego na Uniwersytecie Wileńskim, a zwłaszcza prace poświęcone mniej znanym aspektom działalności Ignacego Domeyki, w tym zestawienie zebranych z wielu źródeł ponad 170 analiz chemicznych minerałów i skał wykonanych przez tego wybitnego badacza.

Prof. Narębski zajmował się również historią macierzystego 2 Korpusu Polskiego i jego walkami we Włoszech. Przygotował kilkadziesiąt publikacji i referatów wygłoszonych na konferencjach we Włoszech o dziejach walk 2 Korpusu we Włoszech i działalności związanych z nim szkół ogólnokształcących i wojskowych, których był absolwentem. Jego ostatnie prace związane były z geologią miejsc bitew 2 Korpusu. Ostatnia praca *Outline of geology of battlefields of the Italian Campaign: the Mountain Warfare from the Gustav (Lazio-Abruzzo) to the Gothic Line (Toscana-Emilia Romagna)*. Garzarella, A., Narębski, W., Deere, R. & Patricelli, M. Società Geologica Italiana, Roma, 2019, ukazała się w 2019 r.

Praca naukowa w Sudetach związana była naturalnie z kontaktami na niwie naukowej i koleżeńskej z Instytutem Nauk Geologicznych na Uniwersytecie Wrocławskim. W uznaniu jego zasług w zakresie badań na Dolnym Śląsku i recenzowania licznych wniosków o profesurę, habilitacje i uzyskanie doktoratu, Uniwersytet Wrocławski przyznał prof. Narębskiemu Złoty Medal „Merentibus”.

Profesor pracę naukową od początku dzielił z pracą społeczną. Od 1951 r. był członkiem i działaczem Polskiego Towarzystwa Geologicznego, a od 1969, czyli od powstania, działaczem Polskiego Towarzystwa Mineralogicznego, które przyznały mu członkostwa honorowe odpowiednio w 1995 i 1992 r.

W latach 1978–1980 pełnił funkcję przedstawiciela Polskiego Towarzystwa Mineralogicznego w Międzynarodowej Asocjacji Mineralogicznej (IMA), a w latach 1979–1989, sekretarza naukowego Komitetu Nauk Mineralogicznych PAN. W 1992 r. został wybrany członkiem korespondentem, a w 1997 r. członkiem czynnym Wydziału Przyrodniczego Polskiej Akademii Umiejętności, pełniąc w okresie od 1995 do 1999 r. funkcję jego sekretarza. W roku 2017 przyznano mu Nagrodę Geologia 2017 za całokształt pracy badawczej.

Znaczące są również zasługi prof. Narębskiego w działalności na polu kombatanckim i stosunków polsko-włoskich, czemu poświęcał uwagę i czas od końca lat 60. XX wieku jako pełniący odpowiedzialne funkcje w różnych organizacjach – był prezesem Okręgu Krakowskiego Krajowego Związku byłych Żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

W tym czasie jego działalność kombatancka koncentrowała się na publikowaniu i szerokim omawianiu zagadnień związanych z historią Armii Polskiej na Wschodzie i 2 Korpusu Polskiego. Poruszał m.in. zagadnienia

z kampanii włoskiej, które nie przebijały się do powszechnej świadomości, np. o Monte Casino. Był konsultantem historycznym wielu filmów i spektakli teatralnych związanych z historią 2 Korpusu. Dzięki współpracy z Urzędem ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych oraz wieloma ośrodkami włoskimi współpracownikami lub uczestniczył w wielu konferencjach naukowych na temat 2 Korpusu Polskiego i był przewodnikiem wycieczek szlakiem jego walk i działalności, promując udział w nich zaprzyjaźnionych szczepli harcerskich i szkół. Minister Obrony Narodowej za upowszechnianie i kultywowanie chlubnych tradycji oręża polskiego w kraju i za granicą wyróżnił go Odznaką Honorową i Medalem Pamiątkowym „Kustosza Tradycji, Chwały i Sławy Oręża Polskiego”. Natomiast Klub Lotników Brytyjskich „Warsaw ‘44”, którzy nieśli pomoc Powstaniu Warszawskiemu, nadał mu tytuł członka honorowego.

Pamiętki z okresu II wojny światowej, między innymi oryginalny battle dress, worki żołnierskie, przekazał do Izby Pamięci Centrum Operacji Lądowych – Dowództwo Komponentu Lądowego w Krakowie, które jest spadkobiercą tradycji 2 Korpusu generała Andersa.

Był wiceprezesem Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Włoskiej im. płk. F. Nullo. Za całokształt tej działalności w 2005 r. otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Zasługi Republiki Włoskiej – *l’Onorificenza di Ufficiale dell’Ordine „Al Merito della Repubblica Italiana”*.

Z Włochami związana była również współpraca prof. Narębskiego z harcerzami, szczególnie ze Szczepami Czerwonych Maków im. Bohaterów Monte Casino z Krakowa i szczeplem Czerwony Mak ze Skawiny. Dzięki kontaktom we Włoszech w 1976 r. zorganizował wymianę ze szczeplem z Moldoli. Współpraca obu szczepli trwała przez wiele lat. Harcerze przyznali mu Krzyż Zasługi dla ZHP z Mieczami i stopień instruktorski podharcemistrza.

Niezrealizowane umiłowanie muzyki poważnej nadrabiał prof. Narębski od 1975 r. jako członek chóru „Schola Cantorum Cracoviensis” przy Kolegiacie Św. Anny przez ponad 25 lat. Razem z chórem koncertował oprócz Krakowa w Szwajcarii, Francji, Holandii, Włoszech, Niemczech.

Jako były mieszkaniec Wilna brał aktywny udział w pracach Oddziału Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, przez pewien czas będąc jego prezesem.

Prof. Narębski został odznaczony Krzyżami Komandorskim z Gwiazdą, Komandorskim, Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, dwukrotnie Medalem Wojska Polskiego, Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino, Krzyżem Armii Krajowej, Krzyżem Czynu Bojowego PSZ na Zachodzie, Krzyżem Zesłańców Sybiru, wojennymi gwiazdami i medalami włoskimi i brytyjskimi. Pośmiertnie został awansowany do stopnia pułkownika WP.

Wyróżnienia obejmują również złote odznaki „Zasłużony dla polskiej geologii”, „Za pracę społeczną dla m. Krakowa” i „Za zasługi dla Ziemi Krakowskiej” oraz medale „Pro Memoria”, „Pro Patria” i „Honoris Gratia”.

Za całokształt działalności dla młodzieży 4 czerwca 2022 r. został odznaczony Orderem Uśmiechu.

Całą spuściznę rodzinną i naukową prof. Narębski przekazał do Archiwum Nauki PAN i PAU, czego efektem była przygotowana przez Marzenę Włodek wystawa w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie *Zostawić po sobie ślad. Wojciech Narębski: żołnierz i uczony*, otwarta 6 czerwca 2019 r.

Życie Wojciecha Narębskiego zostało opisane w dwóch książkach. Pozytywnie *Daleka jest droga... Życie i działalność Wojciecha Narębskiego* Macieja Łyszczarza wydało Archiwum Nauki PAN i PAU, Kraków 2021, zaś książka *Wojciech Narębski – Za naszą i waszą wolność, od Sybiru do Monte Casino* Diego Audero Bottero, Normana Daviesa, Marco Patricellego i Macieja Łyszczarza ukazała się w 2020 r.

Grzegorz Leśniak